

MEKTEB - TEMELJNA ISLAMSKA ODGOJNO-OBRAZOVNA USTANOVA

Kategorija: Tekstovi

Objavljeno ponedjeljak, 17 Decembar 2012 14:49

Ibrahim Begović

MEKTEB TEMELJNA ISLAMSKA ODGOJNO-OBRAZOVNA USTANOVA

1. Uvod

Mektebi su naša prva organizirana učilišta, prethodnica, a kasnije jedan dugi period i dio školskog sistema. Sve do vremena razdvajanja školstva na „vjersko“ i „svjetovno“ mekteb je bio institucija u kojoj se davao temelj za više niove obrazovanja. Međutim, period sekularizacije će ih baciti na marginu tokova u obrazovanju. Došlo je do uspostavljanja sekularnih školskih sistema sa potpunim isključenjem mekteba i redukcije mektebskog odgojno-obrazovnog djelovanja na prostor osnovnog islamskog obredoslovlja. Bio je to težak udarac za mektebe, ali i gubitak za odgojno-obrazovno djelovanje zbog potiskivanja duhovnosti i moralnih vrijednosti u fazi formiranja mlade ličnosti.

Ipak, značaj mekteba nikada nije umanjen. On je i dalje preuzimao veliki dio, istina, uglavnom vjerskih odgojno-obrazovnih obaveza porodice i bitno utjecao na očuvanje vjerskog života muslimana. Svijest o ulozi i značaju mekteba u očuvanju islamskog identiteta kroz burni povijesni tok ovog regiona Islamskoj zajednici bila je pokretačka snaga za oživljavanje mekteba nakon teškog perioda višegodišnjeg zatvaranja ovih ustanova (pedesetih i šezdesetih godina XX stoljeća) i proganjanja muallima zbog vjerske edukacije mladih od strane komunističkog režima.

Istrajna borba za mektebe rezultirala je opstankom ove ustanove i omogućila da se u vremenu tranzicije našeg društva i svekolikih promjena, pa i promjena koje se dešavaju u odgojno-obrazovnim procesima, poduzimaju koraci i aktivnosti kako bi se mekteb postavio na mjesto koje mu i pripada u „zoni“ vjerskog odgojno-obrazovnog djelovanja usmjerenog ka mladoj ličnosti. Istina, u ovom vremenu, pored mektebske nastave, znanje o vjeri stječe se u porodici, kroz vjeronauku u školi, putem medija i na druge načine. Međutim, i pored toga, uloga i značaj mekteba u općoj vjerskoj edukaciji, zapravo, postaje još važnija i kompleksnija.

Mekteb je, zapravo, nezaobilazna faza islamskog odgojno-obrazovnog djelovanja u toku sazrijevanja mlade ličnosti. Ukoliko ta faza bude preskočena ostat će praznine u znanju i praksi pojedinca jer svi drugi oblici islamske edukacije predstavljaju nadgradnju znanja o vjeri i podrazumijevaju mekteb.

Mekteb ima specifičan plan i program odgojno-obrazovnog rada kroz koji se, pored zaokruženog osnovnog znanja o vjeri, osoba upozna sa odgojnim vrijednostima, usvaja islamsko ponašanje, te stječe vještine i navike primjene islamskih propisa i življenja u vjeri.

Porodični ambijent jeste najvažniji ali nije jedini koji presudno utječe na formiranje islamske ličnosti. Osim toga, savremena porodica uglavnom nema sve one kompetencije i potencijale koji su potrebni da bi se djetetu pružio adekvatan nivo islamskih odgojno-obrazovnih sadržaja. Islamska zajednica kroz mekteb obezbjeđuje odgovarajući sistem i oblik odgojno-obrazovnog rada koji predstavlja snažnu i neophodnu pomoć u ispunjavanju roditeljske obaveze islamskog odgajanja djece. Mekteb svojim programski osmišljenim, ciljno usmjerenim i institucionaliziranim djelovanjem efikasno pomaže vjerskom odgojno-obrazovnom profiliranju dječije ličnosti. Osim toga, mekteb je i temeljna spona između porodice i džemata. Kroz mekteb se odgovarajućim odgojno-obrazovnim sadržajima omogućava socijalizacija mladih ličnosti i priprema njihova integracija u džemat. Promjene koje se događaju u društvu i koje neminovno zahvataju kako muslimansku porodicu i džemat, tako i Zajednicu u cjelini, proizvode novu društvenu stvarnost i, nema sumnje, pred mekteb, kao temeljnu islamsku odgojno-obrazovnu ustanovu, postavljaju nove izazove, donose potrebe novog i svestranijeg angažmana.

U promijenjenim okolnostima mekteb ne može ostati „izolirana stanica“ u kojoj se samo stječe osnovno znanje o vjerskim propisima i vještine njihove primjene. Mekteb treba izrasti u ustanovu koja će na nivou jednog džemata, zajedno sa džamijom, biti centar koji će svojim sadržajima i modelima funkcioniranja odgovoriti različitim duhovnim potrebama svih džematlija.

2. Pokretanje procesa promjena

Tragom zahtjeva pred kojim se nalazi mekteb novog vremena, Vjerskoprosvjerna služba Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, od 2000. godine poduzima nekoliko važnih aktivnosti za koje bi se moglo kazati da su, zapravo, pokretanje procesa „tije reforme mekteba“. Taj proces koncipiran je tako da predviđa i teži ka tome da „klasični“ mekteb koji je u vrlo ograničenoj, skućenoj

formi i obimu davao osnovno znanje o vjeri i elementarnu praksu u izvršavanju obrednih propisa, postepeno transformira u ustanovu cjeloživotnog učenja vjere, ustanovu koja će kroz odgovarajuće sadržaje islamskog odgojno-obrazovnog rada u kontinuitetu vezivati svoje odgajanike. Takav mekteb bi odgajanike, pored educiranja o vjeri, osposobljavanja za primjenu islamskih propisa, razvijanja navike islamskog ponašanja, pratio njihovo odrastanje i sazrijevanje u vjeri, pomagao im u rješavanju specifičnih problema, bodrio ih na njihovom životnom putu i koristio njihovim postignućima potičući ih da svoje intelektualne, moralne i materijalne potencijale dijelom stavljaju na raspolaganje potrebama mekteba.

Ovakva percepcija mekteba pretpostavlja da, u vremenu koje dolazi, mektebski odgajanike ostaju u stalnoj vezi s mektebom: da od njega primaju ali i da mu daju svoje usluge postajući njegovi aktivisti i realizatori njegovih projekata. Cilj je da se jednom uspostavljena veza mekteba sa novim članovima džemata više ne prekida tokom cijelog njihovog života, tj. da se uspostavi snažna „mektebska halka“ promicanja islamskog rada i djelovanja u džematu i Zajednici u cjelini.

U projekciji mekteba za vrijeme koje dolazi, mekteba kojeg zagovaramo u smislu cjeloživotnog učenja vjere, ovu ustanovu vidimo kao centar iz kojeg se pokreće i realizira cijeli niz odgojno-obrazovnih i drugih društveno korisnih projekata i sadržaja. Da bi mektebi postali centri takvih višestrukih aktivnosti potrebno je obezbijediti odgovarajuće pretpostavke kao što su: prostorno i tehničko opremanje, finansijska sredstva, adekvatno obučene kadrove, programsko obogaćivanjem i drugo. Jasno je da nije moguće u kratkom roku sve to postići i da će za to trebati još mnogo vremena, truda i rada.

Međutim, već sada, nakon određenog perioda u kojem se radilo na promjenama vezanim za mekteb, imamo nekoliko stotina mekteba koji kadrovski, prostorno i tehnički ispunjavaju polazne pretpostavke za pokretanje kreativnih programa na principu cjeloživotnog učenja vjere.

Koliko god to u našim, više nego skromnim mogućnostima, zvučalo nerealno, dobrom organizacijom, inovativnim i inventivnim pristupom u korištenju postojećih mogućnosti, rezultati rada u većini mekteba mogu već sada biti znatno poboljšani. Potrebno je samo malo više hrabrosti, volje i nastojanja gotovo svaki mekteb može se u relativno kratkom roku osposobiti za realizaciju brojnih projekata cjeloživotnog učenja vjere. To je nužno i uraditi da bi se ova značajna institucija očuvala, smjestila u kontekst novog vremena i prilagodila potrebama koje nameću aktuelni društveni procesi, a koje mi, i kad bismo htjeli, nikako ne možemo zaustaviti. U suprotnom, mektebi u relativno kratkom vremenu neće moći ispunjavati funkciju koja im je još od njihovog utemeljenja namijenjena.

Imajući u vidu svu složenost ovako visoko postavljenog cilja naspram profiliranja nove uloge mekteba u našoj realnosti, raspoložive infrastrukturne, finansijske i kadrovske resurse, težinu generacijama protežiranih i naslijeđenih redukcionističkih shvatanja o mektebu, koraci koji su poduzimani u procesu, kako je kazano, „tihe reforme mekteba“, morali su biti vrlo odmjereni, ponekad usporeni, u nekim segmentima čak i malo primjetni. Radi se „u tišini“, oprezno, pažljivo, temeljito. Nastoji se izbjeći greška ili promašaj koji bi ovaj proces mogli zaustaviti. Mekteb je ustanova koja ne smije biti žrtva kratkoročnih avanturističkih iskoraka koji bi bile više prilagođavanje aktuelnim trendovima u obrazovanju nego stvarno odmjerene promjene koje će sačuvati koninuitet stoljećima naslaganih neprevaziđenih odgojno-obrazovnih vrijednosti uz njihovo situiranje u kontekst novih potreba i novih mogućnosti koje mekteb ima pred sobom.

Transformacija mekteba je proces koji ima svoje faze i one se moraju proći. Najteža je ali, možda, i najvažnija faza kvalitetnog struktuiranja odgojno-obrazovnog rada sa najmlađima, sa uzrastom do petnaest godina. Najviše je na nju potrošeno prethodnih desetak godina. To struktuiranje još uvijek traje i u njega se mora i dalje ulagati. Najbitnije je to da ono što je do sada urađeno ničim nije ograničilo mogućnosti stalne nadgradnje postavljenog sistema. Okvir koji je dat riješio je sržna pitanja i potpuna implementacija tog okvira omogućit će da mekteb najmlađoj populaciji džemata pruži adekvatne sadržaje iz svih domena duhovnih potreba. Sljedeća faza bi bilo uspostavljanje odgovarajućeg institucionalnog edukativnog rada sa omladinom, a potom i ostalim strukturama džematlija. Cilj prema kojem mekteb postaje ustanova cjeloživotnog učenja vjere, dakako, još je daleko. No, proces je pokrenut, on teče i prvi rezultati vide sa na obzorju koji, nadamo se, najavljuju **novi mekteb**.

3. Normativno reguliranje

Prva pretpostavka za pokretanje procesa promjena vezanih za mekteb bila je donošenje osnovnog normativnog akta kojim bi mekteb i mektebska nastava bili pravno uređena oblast sa jasno preciziranim okvirom funkcioniranja. Zbog toga je Vjerskoprosvjetna služba pokrenula proceduru i obavila sve potrebne aktivnosti za izradu Pravilnika o mektebima i mektebskoj nastavi čime su se stekli uvjeti da na temelju odredbi Ustava Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Član 51. stav 1, Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini usvoji ovaj pravilnik.¹

Članom 2. pomenutog pravilnika precizirano je da je mektebska nastava temeljni oblik islamskog odgoja i obrazovanja u džematu, da je za nju zadužen i odgovoran džematski imam, odnosno muallim/a, da prostorne, tehničke i higijenske uvjete za mektebsku nastavu osigurava džematski odbor

uz pomoć nadležnog medžlisa, a da su organiziranje i rad mekteba u nadležnosti Izvršnog odbora Medžlisa Islamske zajednice. Pravilnikom su regulisana sva važnija pitanja čime je postavljen pravni okvir za rad i djelovanje ove odgojno-obrazovne ustanove sa djecom uzrasta do petnaest godina. Potrebe za nekim kvalitetnije postavljenim normiranjem javile su se tokom primjene ovog pravilnika zbog čega je Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini 28. augusta 2007. godine usvojio odgovarajuće izmjene i dopune pojedinih odredbi Pravilnika o mektebima i mektebskoj nastavi. Ovaj normativni akt mekteb nije tretirao kao „ustanovu cjeloživotnog učenja vjere“, jer realno i nije moguć direktan prelaz iz „klasičnog“ u „novi“ mekteb. Međutim, ovaj pravilnik propisuje norme koje će uveliko mekteb pripremiti za sljedeću fazu njegove transformacije i onog trenutka kad odredbe pravilnika budu u cijelosti zaživjele u primjeni, bar u većini naših mekteba, steći će se potencijali koji će omogućiti preostale faze transformacije mekteba u ustanovu cjeloživotnog učenja vjere. Na puta ka tom cilju u proteklom periodu poduzete su još neke aktivnosti strateškog karaktera i značaja: urađeni su tipski projekti opremanja mektebskih učionica, donesen novi nastavni program, urađeni novi udžbenici, pokrenuta podstranica za mekteb na web-portalu Rijaset, otvoren poseban odsjek za školovanje imamsko-hatibskog i muallimskog kadra na Fakultetu islaskih nauka u Sarajevu, pokrenut proces specijalističke edukacije muallima i razrađen projekat uspostavljanja institucionalne edukacije mladih.

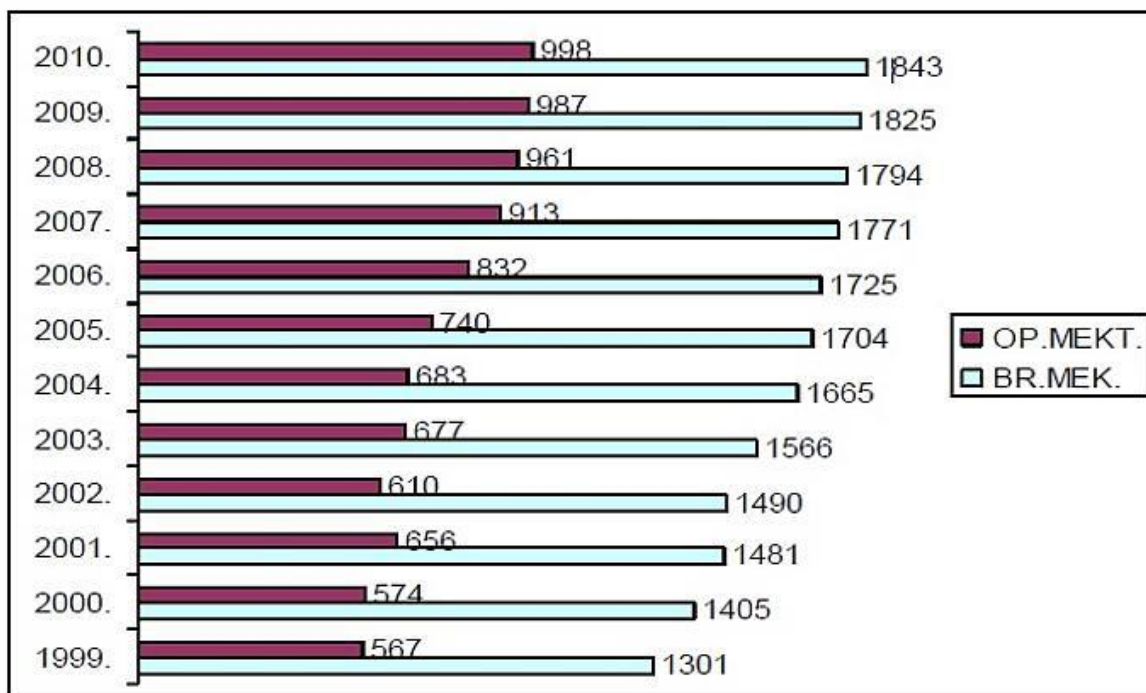
4. Tehničko projektiranje

Usvajanje Pravilnika o mektebima i mektebskoj nastavi donijelo je izvjesnu dinamizaciju procesa promjena vezanih za mekteb, uključio niže organe Islamske zajednice i muallime kao neposredne aktere u ovom procesu što je od izuzetnog značaja i pomoći na putu kao profiliranju mekteba za novo vrijeme. Pravilnik je propisao odgovarajuće materijalno-tehničke i druge uslove za odvijanje nastave. Područje ovih odredbi imalo je za cilj da se mektebi uredi kao savremena učilišta koja će omogućavati optimalne uslove za organizaciju i realizaciju različitih sadržaja odgojno-obrazovnog društveno korisnog karaktera.

Da bi se medžlisima i džematima olakšala realizaciju ovih obaveza, na zahtjev Vjerskoprosvjetne službe (krajem 2000. i početkom 2001. godine) Centar za islamsku arhitekturu Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini uradio je tipske projekte opremanja mektebskih učionica². Iako ovi projekti nisu bili obavezujući za doslovnu primjenu, oni su uveliko pomogli u standardiziranju opremanja mekteba. Od tada su materijalno-tehnički uvjeti u našim mektebima sve bolji.

Domet ovih projekata i ukupni kvalitet opremanja naših mekteba bio bi daleko veći da se na nivou Rijaset dosljednije istrajavalo na primjeni odredbe o roku za odgovarajuće opremanje postojećih mekteba kao i o odluci prema kojoj nijedan novi vjerski objekat ne može biti zvanično otvoren i dat na upotrebu prije nego što posebna komisija Rijaset provjeri kompletnost tog objekta i u smislu opremanja mektebskih učionica.

Popustljivost u primjeni odredbi Pravilnika o mektebima i mektebskoj nastavi u ovom ali i u svakom drugom slučaju ima za posljedicu usporavanje transformacije mekteba u ustanovu koja će moći odgovoriti zahtjevima i potrebama novog vremena. Istina, u konkretnom slučaju kad se radi o znatnijim materijalnim ulaganjima, treba se imati u vidu teška ekonomska situacija našeg naroda koji, i pored svega, ima izuzetno visoku svijest o gradnji i održavanju vjerskih objekata. Dakle, iako imamo usporen tempo, teče proces osavremenjivanja mektebskih učionica u materijalno tehničkom, funkcionalnom smislu što je na tragu bazne orijentacije u transformaciji mekteba.

G

1. PORAST BROJA MEKTEBA I OPREMLJENIH MEKTEBA: 1999-2010.

5. Naučno-stručna utemeljenost transformacije

Koliki značaj imaju mektebi u području islamskog odgoja i obrazovanja na našim prostorima govori i činjenica da je seminar i naučni skup na temu „Reforma obrazovanja u Islamskoj zajednici“³ održan u organizaciji Vjerskoprosvjetne službe Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, 2-3. juna 2003. godine u Sarajevu pod pokroviteljstvom Rijaset uporedo sa razmatranjem reforme na Fakultetu islamskih nauka, islamskim pedagoškim akademijama (sada fakultetima), medresama, razmatrana reforma islamskog odgojno-obrazovnog rada sa djecom predškolskog i školskog uzrasta, reformom mekteba i vjeronauke u osnovnim i srednjim školama. Mekteb je, dakle, ravnopravno tretiran sa svim ostalim obrazovnim nivoima čime se željelo kazati da ovaj segment ima svoje mjesto, ulogu i značaj koji ne može biti zapostavljen u procesu stalnog propitivanja modela organizacije i realizacije. Dio rada ovog naučnog skupa koji se odnosio na mektebe bio je prilika da se propita zauzeti kurs „tije reforme mekteba“. Rezultati do kojih se tom prilikom došlo potvrdili su da je reforma opravdana, da je zauzeti kurs dobar i da ga treba slijediti u trasiranju puta dugoročne transformacije mekteba u ustanovu cjeloživotnog učenja vjere. Taj put je, uglavnom, nastavljen. Radilo se na realizaciji najvažnijih aktivnosti koje su imale za cilj kvalitetno strukturirati mektebski odgojno-obrazovni rad sa redovnim polaznicima mektebske nastave, djecom osnovnoškolskog uzrasta i pripremanje preduvjeta za pokretanje edukativnih i drugih društveno korisnih projekata iz samog mekteba. Neposredna razrada i realizacija određenih aktivnosti na u ovoj oblasti je, razumljivo, davala i neke nove sadržaje, oblike i dimenzije što je, gledano u cjelini, doprinosilo kvalitetu ove zamisli.

6. Programsko trasiranje

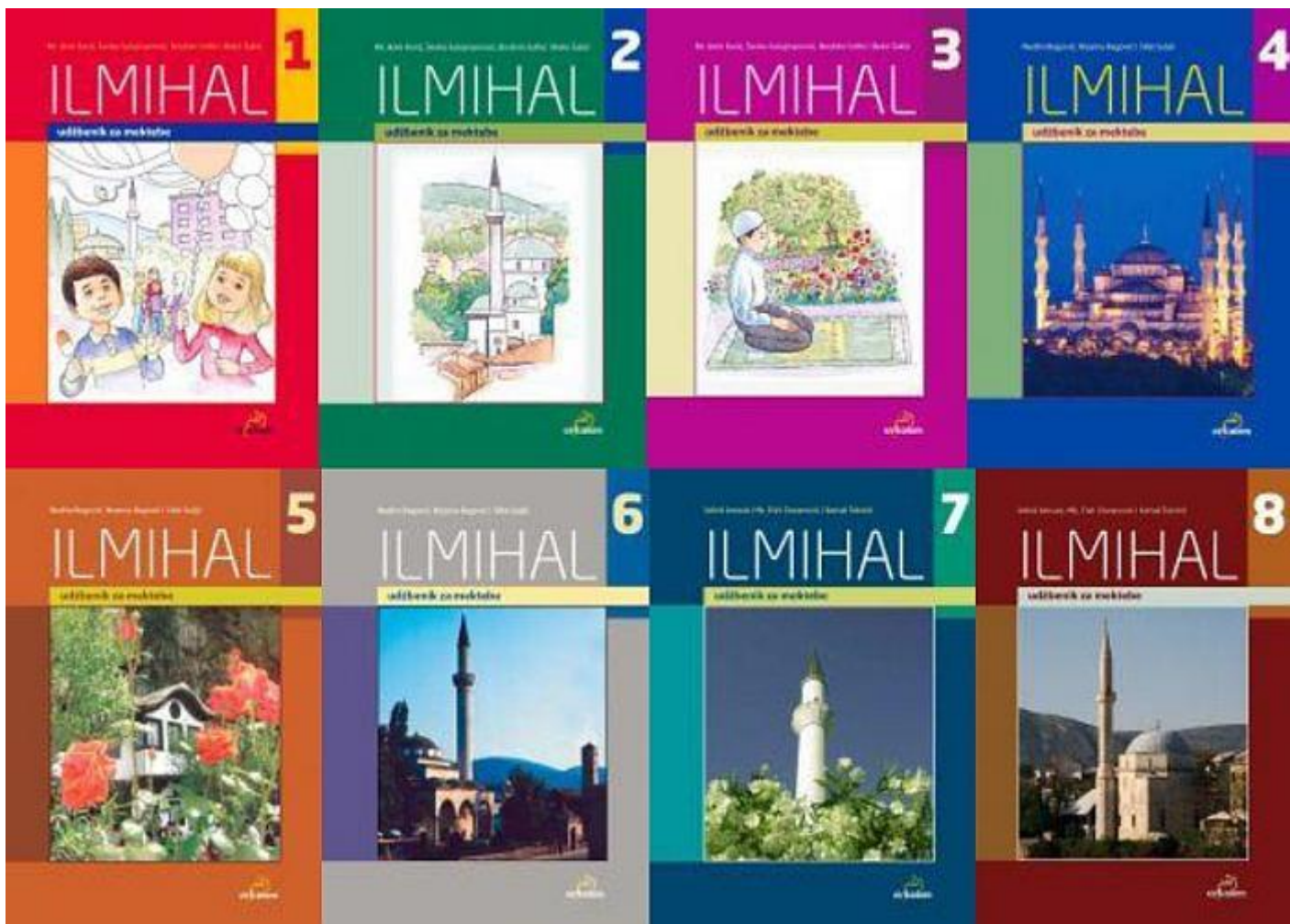
Plan i program mektebske nastave još je jedno, važno, možda i najvažnije područje koje treba da olakša prelaz iz „klasičnog“ u „novi“ mekteb. Zbog toga je Vjerskoprosvjetna služba u decembru 2003. godine formirala tim⁴ koji je, nakon nekoliko mjeseci rada, pripremio prijedlog novog Nastavnog plana i programa za mektebe. Nakon odgovarajuće procedure i priprema koje je provela Vjerskoprosvjetna služba, Rijaset je 24. juna 2004. godine usvojio novi NPP i pripisao njegovu upotrebu u mektebima⁵. Novi NPP je koncipiran tako da se mektebski sadržaji okvirno razmještaju u devet mektebskih godina, po 70 časova za svaku godinu. Nastava se organizira po razredima/odjeljenjima uz mogućnost kombinovanih razreda (grupa), a polaznici se razvrstavaju po uzrastu ili znanju. Iako ovako postavljen NPP, zapravo, preferira programske razrede, organizacija nastave, raspored, operativni plan i brojni drugi pedagoško-didaktički elementi nisu fiksno ili kruto propisani. Omogućava se fleksibilnost i mogućnost prilagođavanja shodno specifičnim uvjetima i potrebama svakog mekteba pojedinačno.⁶ Iako ovakav sistem omogućava uspješniji rad u mektebima, u praksi se dešava njegovo sputavanje. To se dešava zbog nespemnosti i nedostatka volje da se omogući vlastita kreativnost muallima što za sobom povlači i veću odgovornost ali i napor u praćenju takvog rada, ili, jednostavno zbog

nesnalaženja u takvim mogućnostima. Uočavajući poteškoće u tom pogledu, kao i u drugim pitanjima vezanim za organizaciju i realizaciju mektebske nastave, Vjerskoprosvjetna služba je pokrenula projekat specijalističke edukacije muallima koja u ovoj fazi uključuje oblasti psihologije i didaktike o čemu će kasnije biti više riječi.

7. Izvori edukativnih sadržaja

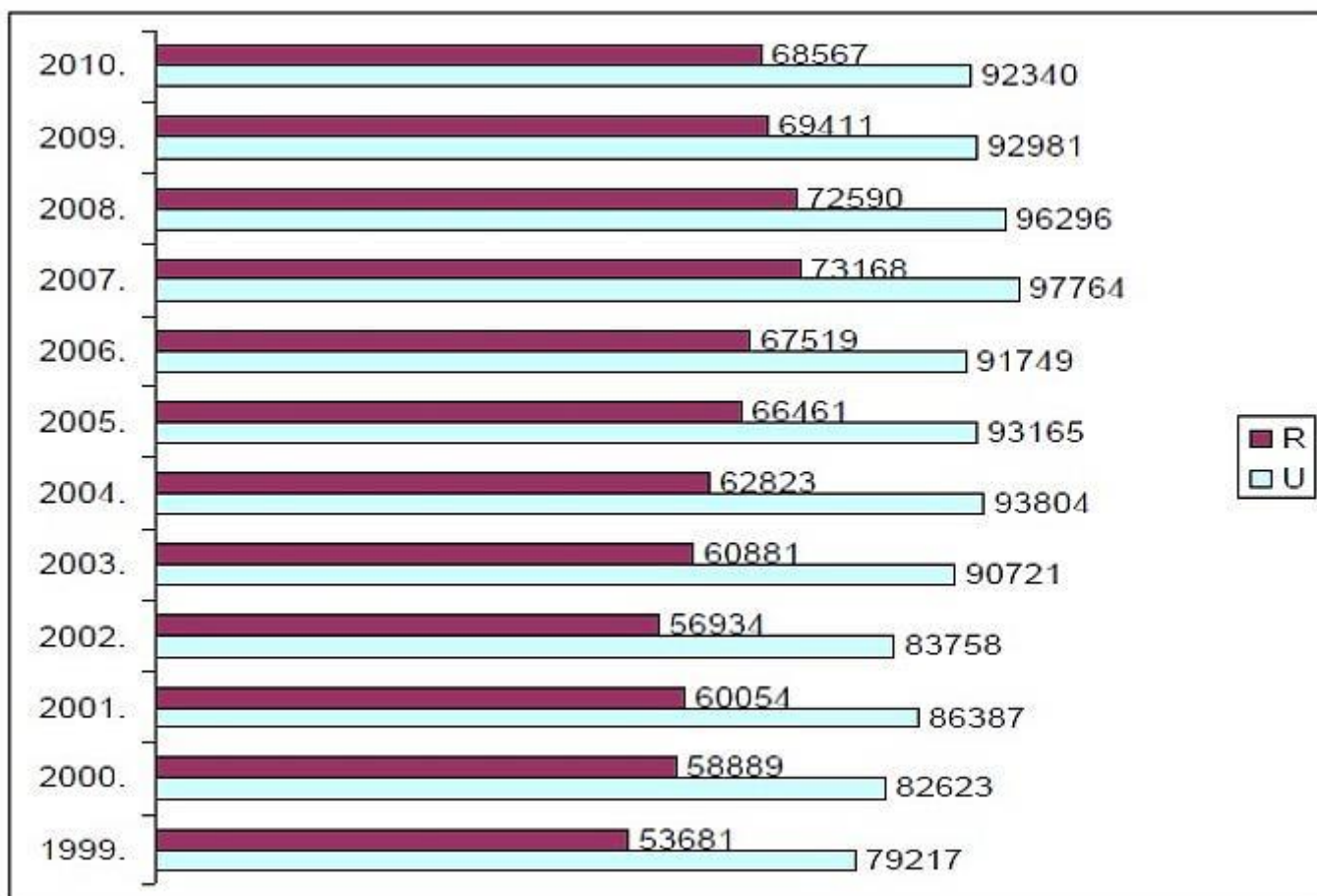
Nakon što je NPP kroz praktičnu primjenu na terenu prošao provjeru, Vjerskoprosvjetna služba je pokrenula, organizirala i vodila proces izrade novih udžbenika za mektebe. Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini po prvi put je dobila udžbenike za mekteb pisane na temelju Nastavnog plana i programa uz poštivanje pedagoških normi i standarda u oblasti udžbeničke literature, vodeći pri tome računa o specifičnostima koje sa sobom nosi mektebski odgojno-obrazovni rad. Od 2007. godine urađeno je osam udžbenika (Ilmihala)⁷ dok se Ilmihal 9 privodi kraju. Urađen je i novi priručnik za učenje kur'anskog pisma, Sufara sa DVD-om, autor Ibrahim Softić.

Izrada ovakvih i ovoliko udžbenika može se, s pravom, ocijeniti kao važan historijski korak u reformi mekteba i njegovom situiranju u savremene tokove obrazovanja. Sadržajima koje donose, jezikom i stilom kojim su pisani, didaktičkom obradom, dizajnom, likovnom opremom i ukupnim vizuelnim dojmovima ovi mektebski udžbenici predstavljaju reprezentativni materijal koji će svjedočiti napore i postignuća da mekteb i u ovom vremenu bude i ostane nezaobilazna faza uspješnog profiliranja mlade islamske ličnosti.⁸

Krajem 2009. godine na portalu Rijasete Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini pokrenuta je podstranica za mektebe: <http://rijaset.ba/mekteb/> kao jedan od oblika informiranja, educiranja i kontakata društvene javnosti sa ovom djelatnošću Islamske zajednice u BiH. Pored ostalog, stranica nudi i veći broj popularnih kvizova koji djeci omogućavaju da se lijepo zabave, provedu korisno vrijeme uz svoj računar i mnogo toga nauče o svojoj vjeri⁹.

Sljedeća faza u ovoj oblasti jesu planski osmišljena i dobro pripremljena aktivnost na izradi reprezentativnih odgojno-obrazovnih sadržaja koji će biti dostupni u elektronskoj i digitalnoj formi. Takve aktivnosti su u toku.

POLAZNOST MEKTEBA 1999-2010. GODINE¹⁰

8. Novi profil muallimskog kadra

Strategija reformskog toka polazila je i od činjenice da je muallim jedan od ključnih stubova u procesu transformacije "klasičnog" mekteba u "novi" mekteb. Bez njegove obučenosti, stručnosti, umijeća, voljnosti, svijesti, kreativnosti i pregalaštva mekteb uopće ne može funkcionisati, niti bi moglo doći do uspostavljanja i funkcionisanja novog mekteba.

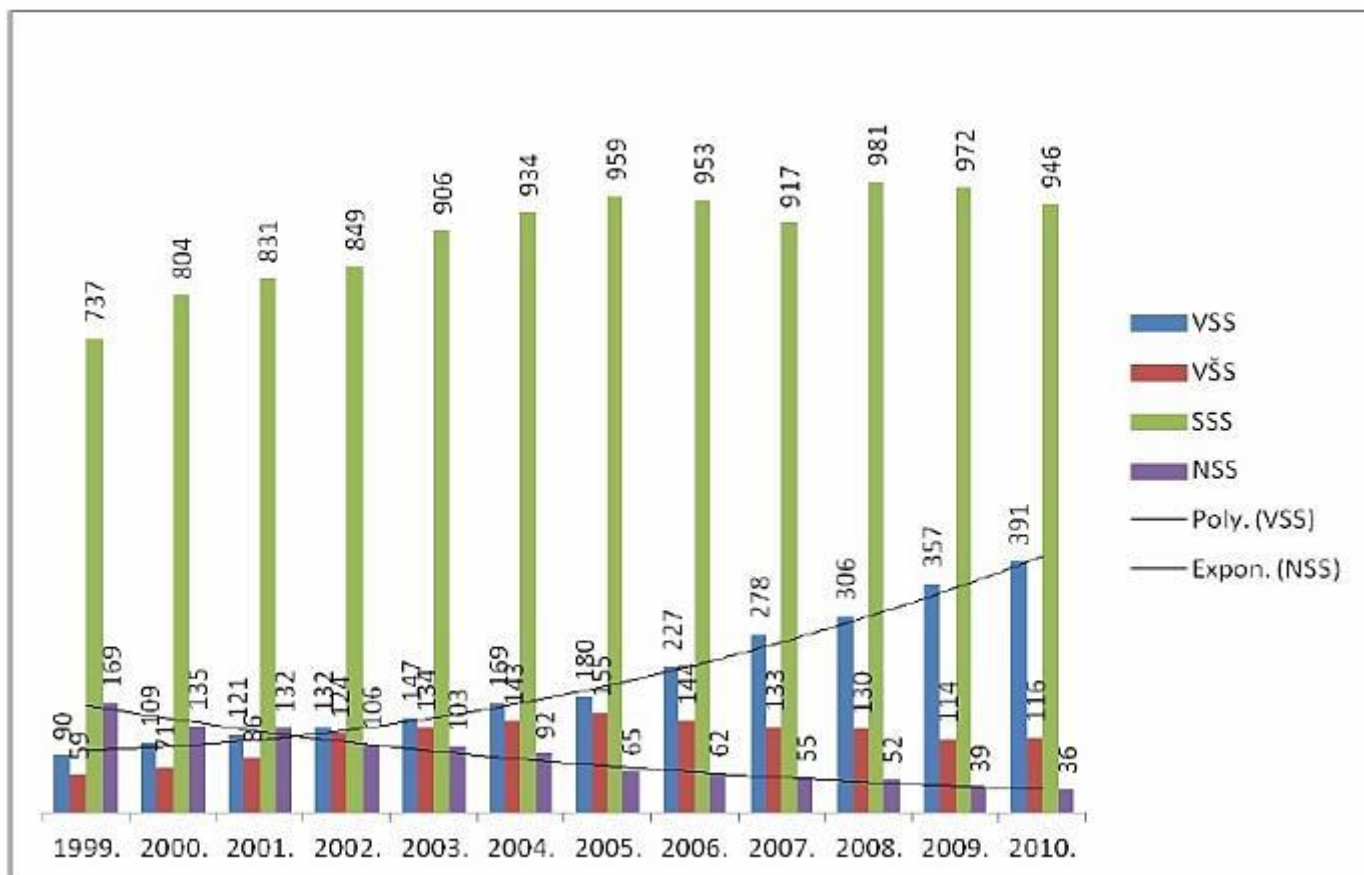
Da bismo imali muallima koji prihvata i sudjeluje u transformaciji mekteba, zaključeno je da se mora vršiti profilacija odgojno-obrazovnih ustanova u kojima se obrazuju budući muallimi, kao i specijalistička edukacija muallimskog kadra koji je već u procesu mektebske nastave. Uočeno je da bi u perspektivi ovakvog razvoja aktivnosti bilo nerealno očekivati da medrese kao srednje škole mogu zadovoljiti obrazovne potrebe za poziv imama, hatiba i muallima. Predloženo je da, ubuduće, svršeni medresa ne stiču zvanje imama, hatiba i muallima/e nego da se obrazovni njihov profil podigne na nivo visoke stručne spreme.

Na tragu ovih potreba i kroz temeljitu analizu koja dijelom dolazi i kao rezultat naučnog skupa "Reforma obrazovanja u Islamskoj zajednici", sazrijeva ideja i 2005/2006. godine otvara odsjek za imame na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu. Ovim se željelo odgovoriti na potrebe školovanja visokoobrazovanog imamskog kadra koji će moći odgovoriti zahtjevima savremenog imamskog i muallimskog rada.

Bilo bi nezahvalno prognozirati koliko će biti ostvarena očekivanja od ovog odsijeka. Smatramo da bi čim prije trebalo uraditi odgovarajuća istraživanja i ekspertizu koja bi pokazala rezultate rada imama koji su završili ovaj studij.¹¹ Rezultati tog istraživanja bili bi korisni u valorizaciji onoga što imamo kao i smjernice za korekcije koje bi, eventualno, trebalo poduzeti u smislu adekvatnijeg profiliranja imamsko-hatibskog i muallimskog kadra.

Ovome treba pridodati i to da je novim Pravilnikom o imamima propisano da su svi imami koji u trenutku donošenja ovog pravilnika budu imali manje od 10 godina radnog staža u službi dužni završiti ovaj studij u roku od šest godina ukoliko žele ostati u imamskoj službi. Ova mjera, iako za sobom povlači niz administrativnih i drugih nedoumica i problema, pomoći će da se obrazovna struktura imama znatnije poboljša što bi trebalo rezultirati i poboljšanjem odgojno-obrazovnog rada u mektebima.

Tokom 2011. i u prvim mjesecima 2012. godine realiziran je, do sada najopsežniji projekat specijalističke edukacije muallima kojim je obuhvaćeno oko 1200 dekretiranih muallima. Ovaj projekat intenzivno je i temeljito pripreman i obuhvatio je: istraživanje trenutnih najvažnijih potreba iz oblasti psihologije i didaktike, izradu namjenskih priručnika iz ovih naučnih oblasti¹², studij sadržaja ovih priručnika od strane muallima, seminar i trening za voditelje radionica, realizaciju regionalnih seminara i preliminarnih radionica, realizaciju lokalnih radionica, odgovarajuću provjeru rezultata edukacije i evaluaciju kompletnog projekta te dodjelu certifikata muallimima koji prođu kroz ovaj projekat¹³. Projekat specijalističke edukacije, pored svoje edukativne uloge, u ovom slučaju otvara i proces novog pristupa kontinuiranoj edukaciji muallima kao sastavnom dijelu aktivnosti i usmjerenja ka podizanju kvaliteta odgojno-obrazovnog rada u džematu. Prolaskom kroz ovu edukaciju muallimi otvaraju i neke nove oblike međusobne komunikacije na nivou medžlisa koja će ih voditi korištenju sopstvenih intelektualnih resursa i kvalitetnije razmjene stečenog iskustva u odgojno-obrazovnom radu.

G 2. KADROVSKA STRUKTURA MUALLIMA: 1999-2010.

9. Pripreme za novu fazu transformacije

Prerastanjem "klasičnog" mekteba u ustanovu cjeloživotnog učenja vjere, centra u kojem će se, i iz kojeg će se, organizirati različiti edukativni i drugi društveno korisni projekti i aktivnosti koje će se kao složen proces, sasvim sigurno, odvijati postepeno i u etapama, predviđeno je, osim rada sa djecom osnovnoškolskog uzrasta, uvođenje i sadržaja za omladinu i druge starosne kategorije džematlija. S obzirom da je značajan broj mekteba već ispunio elementarne uvjete za proširenje edukativnih i drugih društvenih aktivnosti, kao i nužnost pokretanja ovih aktivnosti kao izraz savremenih potrebe u džematu, Vjerskoprosvjerna služba Rijaseta Islamske zajednice u BiH intenzivno priprema novu fazu u transformaciji mekteba: organizaciju institucionalnog islamskog rada s mladima u edukativnoj, socijalno-humanitarnoj, društvenoj, kulturnoj i sportsko-rekreativnoj oblasti.

Prema projektu koji se intenzivno razrađuje, organizacija i realizacija islamskog rada s mladima odvijala bi se institucionalno: na lokalnom nivou kroz posebne odjele (centre) pri medžlisima Islamke zajednice, a na državnom ili regionalnom nivou kroz odgovarajuće oblike online edukacije i reprezentativne ciljano organizirane susrete mladih. U dosadašnjim pripremama ovog projekta urađen je značajan dio posla: osmišljen je oblik organizacije institucionalnog rada s mladima, urađeni okvirni programi edukativnih područja, te smjernice za socijalno-humanitarna, društvena, kulturna i sportsko-rekreativna područja. Urađen je plan dinamike cijelog procesa uspostavljanja ovog institucionalnog rada, kao i okvirni normative njegovog funkcioniranja. Pripremljen je program specijalističkog

educiranja voditelja¹⁴ za lokalni nivo organizacije i vođenja islamskog rada s mladima. Po završetku obuke voditelja moći će se pristupiti implementaciji ovog oblika islamskog rada s mladima.

10. Zaključak

Ambijent u kojem se odvijaju ove najznačajnije aktivnosti na transformaciji mekteba, za sada, još uvijek nije u dovoljnoj mjeri „sazrio“ da bi transformacija bila brža. Nesporno je da se naši mektebi susreću sa brojnim teškoćama materijalne, finansijske i druge naravi. Ipak, čini se da je najteža prepreka nedovoljno razvijena društvena svijest o mjestu, ulozi, značaju i mogućnostima koje stoje pred mektebom u ovom i vremenu koje dolazi.

Nesporno je i to da se od muallima očekuje da, vrlo često, sam rješava sve probleme koji se vezuju za mekteb. Takva očekivanja nisu opravdana, nisu korektna i u znatnoj mjeri nerealna su. U svemu ovome ne treba zaboraviti i činjenicu da status imama, hatiba i muallima u Islamskoj zajednici još uvijek nije kvalitetno sistemski ujednačeno riješen što predstavlja veliku prepreku u realizaciji strateških aktivnosti. Međutim, to je problematika na koju Vjerskoprosvjetna služba može samo ukazivati ali je, zbog prirode svoje nadležnosti, ne može rješavati. Zato bi značajna pomoć u aktivnostima transformacije mekteba u željenom pravcu mogla doći od strane organa Islamske zajednice koji mogu i koji su po prirodi svojih ovlasti pozvani da kvalitetnije rješavaju statusna pitanja imama, hatiba i muallima.

Međutim, nikakve prepreke ne trebaju biti izgovor za zaustavljanje ili odustajanje od započetog procesa transformacije „klasičnog“ mekteba u mekteb koji će biti centar cjeloživotnog učenja vjere. Ostvarivanje ovakve vizije mekteba nužno podrazumijeva da strukture Islamske zajednice koje odlučuju o ukupnom odvijanju i razvoju vjerskog života noramtivno i materijalno podrže jačanja uloge i pozicije mekteba.

Premda se oduvijek mektebu pridavao veliki značaj, njegov status u Zajednici do sada nije dostigao nivo koji bi odgovarao potrebama i mogućnostima odgojno-obrazovnog rada. Mekteb je kroz cijelu povijest svoga postojanja imao zadatak da adekvatno i kvalitetno odgaja nove generacije u vjeri ali se, nakon ograničenja njegovog dometa djelovanja samo na osnovnu pouku o islamu, desetinama godina relativno malo ulagalo u prilagođavanje mekteba za ispunjavanje ovako visokog cilja. Dakle, da bi se uspostavio mekteb koji će odgovoriti zahtjevima svestranog cjeloživotnog učenja vjere valja takav pristup u potpunosti promijeniti.

Čini se da je Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini, i pored svih otežavajućih faktora, uveliko na putu strateški važnih reformskih procesa u području mektebskog odgojno-obrazovnog rada. Viđenje mekteba kao centra iz kojeg se programiraju i vode različiti sadržaji vjerskog obrazovanja, kulturnog uzdizanja i brojne društvene aktivnosti na nivou jednog džemata, ma koliko izgledalo nedostižno ili iluzorno, nije više samo ideja ili projekcija. Ono polahko postaje realnost i sve više prerasta u proces koji može i treba biti naš odgovor na izazove i potrebe vremena u kojem živimo.

Konačno, Islamska zajednica u oblasti najšireg vjerskog odgojno-obrazovnog rada koji se kroz cijelu povijest na ovim prostorima odvijao u mektebu ima emanet naspram nadolazećih generacija da im u toj ustanovi obezbijedi sve uvjete za adekvatno profiliranje islamske ličnosti. Na tom putu treba ustrajati i kvalitetno voditi ovaj proces za što, uvjereni smo, postoje i potrebe, i uvjeti, i volja.

(Rad je objavljen u knjizi *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini – Dvije decenije reisu-l-uleme dr. Mustafe Cerića*, Centar za napredne studije, Sarajevo, 2012.)

-
1. Pravilnik o mektebima i mektebskoj nastavi usvojen je na sjednici održanoj 10. muharrema, 1421. h. g., odnosno 15. aprila, 2000. godine; Pravilnik se može pogledati na www.rijaset.ba/mekteb/
  2. O ovome više vidjeti: www.rijaset.ba/mekteb/
  3. Donoseći odluku da Vjerskoprosvjetna služba organizira ovaj skup, Rijaset je u svom zaključku naglasio: Ovaj seminar bi trebao odgovoriti na pitanje kako da Islamska zajednica provede reformu u svojim obrazovnim institucijama u svjetlu reforme obrazovanja u Bosni i Hercegovini, a da pri tom Islamska zajednica očuva svoju autonomiju. Na ovom skupu razmatrana je reforma obrazovanja u okviru Fakulteta islamskih nauka, islamskih pedagoških akademija (sada fakulteta), medresa, mekteba, programa vjeronauke u osnovnim i srednjim školama i vjerskom predškolskom odgoju. Podneseno je osam referata: 1. Reforma obrazovanja u BiH – globalni pregled i osvrt na Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini, prof. dr. Safet Halilović, 2. Reforma visokoškolskog obrazovanja u BiH, prof. dr. Jusuf Žiga, 3. Reforma Fakulteta islamskih nauka, prof. dr. Fikret Karčić, 4. Reforma islamskih

pedagoških akademija, mr. Nusret Isanović 5. Reforma medresa, Vahid Fazlović, 6. Mjesto, uloga i značaj vjeronauke u školskom sistemu u BiH u svjetlu aktuelne reforme obrazovanja (odgojno-obrazovna dimenzija), dr. Edina Vejo, 7. Mekteb pred novim izazovima, Ibrahim Begović i 8.

Perspektive odgojno-obrazovnog rada za djecu predškolskog uzrasta, Amir Karić.

4. Tim je radio u sastavu: Ibrahim Begović, predsjednik, Omer ef. Štulanović, Sulejman ef. Čeliković i Ševko ef. Sulejmanović.

5. Nastavni plan i program pogledati: www.rijaset.ba/mekteb/

6. Smatralo se da je ovakav fleksibilan pristup najbolje rješenje s obzirom na svu specifičnost koju zahtijeva organizacija i realizacija mektebske nastave u našim uvjetima. Ovakav pristup zagovaran je i u referatu Mekteb pred novim izazovima koji je podnesen na naučnom skupu „Reforma obrazovanja u Islamskoj zajednici“ održanom 2-3. juna 2003. godine u Sarajevu. Tom prilikom istaknuto je: „Nastava je fleksibilna po vremenu i prostoru njenog izvođenja, prilagođena je mogućnostima učenika i smještena u adekvatan prostor ili ambijent...“ Evidentno je da ovakav pristup ima svoje prednosti ali se mogu pojaviti i slabosti ukoliko se kroz njega želi prikriti nedovoljna angažiranost najvažnijih faktora odgojno-obrazovnog procesa.

7. Autori Ilmihala 1, 2 i 3 su: Amir Karić, Ševko Sulejmanović, Ibrahim Softić i Bekiš Šabić; autori Ilmihala 4, 5 i 6 su: Nedim Begović, Nizama Begović i Sifet Suljić; autori Ilmihala 7 i 8 su: Vehid Arnaut, Hfz Elvir Duranović i Kemal Tokmić; urednik ovih Ilmihala je Ibrahim Begović.

8. Pogledati www.rijaset.ba/mekteb/

9. www.rijaset.ba/mekteb/ samo u prošloj godini imao je posjete iz 76 zemalja sa svih kontinenata.

10. U – broj upisanih polaznika mektebske nastave; R – broj redovnih polaznika mektebske nastave; Bilježi se konstantan porast broja polaznika mekteba ali i trend pada nataliteta u BiH.

11. Odsjek za imame na fakultetu islamskih nauka u Sarajevu u 2011/2012. godini pohađalo je 44 redovna i 341 vanredni student. S obzirom da su vanredni studenti na ovom odsijeku imami, hatibi i muallimi koji su već zasnovali službu u Islamskoj zajednici, to znači da 36% imama koji rade sa završenom medresom pohađaju ovaj studij. Tom broju treba pridodati i blizu 300 redovnih i vanrednih studenata na teološkom odsijeku ovog fakulteta kao i preko 40 studenata na univerzitetu Al-Azhar u Kairu.

12. Autori priručnika su: Prof. dr. Adnan Tufekčić (Didaktika) i Doc. dr. Anela Hasanagić (Psihologija)

13. U okviru realizacije projekta specijalističke edukacije održano je devet seminara na nivou muftijstava, seminare je pohađalo gotovo 1200 muallima, održano je 36 predavanja, 18 radionica podijeljenih u gotovo stotinu grupa. Projekat se nastavlja kroz lokalne radionice na 46 lokacija širom BiH. Očekuje se održavanje blizu 100 radionica iz oblasti didaktike i psihologije. Realizacija projekta trajat će jednu cijelu mektebsku godinu.

14. Najveći obim aktivnosti u ovom segmentu institucionalnog islamskog rada s mladima odvijat će se na lokalnom nivou zbog čega je predviđeno da se na nivou medžlisa izabere odgovarajuće lice koje će proći specijalističku obuku i trening za uspješno vođenje ovih projekata. Program obuke predviđa educiranje o organizaciji i modelima realizacije programa ovog institucionalnog rada s mladima, zatim edukacija iz oblasti organizacionog i obrazovnog menadžmenta, te menadžmenta za organizaciju socijalnih, humanitarnih, društvenih i sportsko-rekreativnih aktivnosti. Očekuje se da će ovu obuku pohađati više od 70 osoba nakon čega će na svom području pokrenuti proces implementacije odgovarajućih programa rada s mladima.